

Keeletoimetamine kui elu kutse

Intervjuu Helika Mäekiviga

Selle aasta 1. märtsil tähistas oma 50. sünnipäeva silmapaistev keeleteoimetaja, Tartu ülikooli keelenõunik, emakeele seltsi keeleteoimkonna liige ning Eesti keeleteoimetajate liidu asutajaliige ja selle juhatusse kuuluv Helika Mäekivi. Hea kolleegiga vestles toimetajatööst ja muust Kristel Ress.

Foto: Mariana Tulf

- Oled olnud keeletöös väga mitmekülgne. Kas pead oma meelis-tegevuseks toimetamist, koolitamist, kirjutamist, terminitööd, keelenõunikuna töötamist või Eesti keeleteoimetajate liidu juhtimist?

Iga tükike mu tööelust on eriline ja ma ei saagi öelda, et miski mulle nendest rohkem meeldib – iga killuke pakub naudingut.

Toimetamine toob kõige kiirema tulemuse ning ilu ja selgus on kohe näha. Koolitamise järelkaja ilmneb kõige aeglasemalt, aga see on väga hea võimalus inimestega keeleasjade teemal arutada, kuulata, kuidas nad keelt tajuvad ja mida arvavad. Näen, et reegleid soovitakse õppida ja keeleasju võetakse tõsiselt.

Kirjutamistahe on kõrgemalt antud: kui näen mõnda huvitavat keelenähtust, hakkab tekst peas lihtsalt ketrama ja ühel hetkel peab välja saama. Vahel ärkan hommikul kell viis üles ega saa enne midagi muud teha, kui pähe karanud mõte on kirja pandud.¹

¹ Vt nt artiklid ERRi uudisteportaalis („Keelekorraldusest kirjakeeleni“, err.ee/1608528724/helika-maekivi-keelekorraldusest-kirjakeeleni, 11.03.2022 jt) ning keelenõuandetekstid Päevakera tekstibüroo blogis (paevakera.ee/blogi).

Terminitööd olen toimetamise käigus ikka teinud, aga nii süvitsi ja süsteemselt kui praegu Tartu ülikoolis ei ole ma sellega tegelenud. Juhin ülikooli tegevust puudutavate terminite komisjoni ja annan ülikoolipere liikmetele terminiabi. Viimase aasta jooksul oleme korrastanud umbes 300 ülikooli tegevust puudutavat terminit.

Keelenõuniku amet pakub lisaks toimetamisele ja terminitööle võimaluse rääkida kaasa ülikooli keeleelus. Meil on keelepere, kuhu peale minu kuulub keeleteimetaja ja kaks tõlkijat, kellega seisame ülikooli kesksete tekstide selguse ja heakeelsuse eest. Minu ülesanded on veel keeleürituste korraldamine, keelenõuanne ja keelekoolitused. Keeleedendustöö tulemusi on näiteks keele- ja rahvusvahelistumise põhimõtete² ajakohastamine, ülikooli keeleteo auhinnaga tegelemine, õigekirja- ja tekstijuhiste koostamine ülikooli kommunikatsioonitöötajatele ning e-kirja kirjutamise juhend kõigile töötajatele.

Nii terminikomisjoni juhiks kui ka Eesti keeleteimetajate liidu juhatuse esimeheks olen ma sattunud kuidagi juhuslikult – minu elusihth ei ole kunagi olnud töötada juhina. Ent mul on suur õnn olla juhikohal koos inimestega, kes on teadmistelt, vaimult ja tahtelt rikkad. Ühiselt on hea, sest me täiendame üksteise mõtteid, ühistöös tekib uusi ideid ja alati aitab keegi pidurit tõmmata, kui minnakse liiga hoogu.

- **Sa oled tegutsenud keeleteimetajana üle 26 aasta. Kelleks tahtsid saada lapsena?**

Nagu peaaegu iga väike tüdruk, tahtsin saada alguses baleriiniks (käisin balletiringis) ja hiljem lauljaks (käisin muusikakoolis). Ent mäletan hästi, kui mul tuli kümneaastasena mõte saada õpetajaks. Sellele, mis aine õpetajaks hakata, ma tookord ei mõelnud.

Viisteist aastat hiljem läksin ülikooli õpetajakoolituse ajal vene kooli praktikale. Lapsed olid toredad, aga ma sain aru, et nende õpetamisega kaasneb liiga palju muud tegevust, mis on sisulisest tööst üsna kaugel. Kui töötasin seejärel magistriõppe ajal ülikoolis lektorina, mõistsin, et tahaksin õpetada täiskasvanuid, ja selle juurde olengi jäänud. Seega on lapsepõlvemõte vähemalt osaliselt täide läinud. Õpetajaameti vastu on mul aga jäänud tohutu austus, sest see töö, mida koolmeister teeb, on lihtsalt hindamatu.

² Vt <https://ut.ee/et/sisu/tartu-ulikooli-keele-ja-rahvusvahelistumise-pohimotted>.

- **Sa lõpetasid 1996. aastal Tartu ülikoolis eesti ja soome-ugri filoloogia eesti keele (võõrkeelena) erialal. Mis on jäänud sulle ülikooliajast eredana meelde?**

Olime viimane lend, kes saadeti kohe õpingute alguses kolhoosi. Kui panna aga paarkümmend eri kandist pärit noort mitmeks nädalaks ühte majja kokku, on see väga lõbus: laulsime palju, mängisime kaarte, rääkisime anekdoote ja nii kasvasimegi kiiresti kokku.

Meelde on jäänud õppejõud, kes olid mingil viisil erilised, värvikad, pakkusid uusi teadmisi ja avastamisrõõmu. Selliste hulka võib kindlasti lugeda Jüri Valge, Peeter Oleski, Sirje Rammo, Jaak Peebo, Jüri Talveti, Ann Maltsi, Renate Pajusalu, Udo Kolgi ja paljud teised.

Pärast bakalaureusetöö kaitsmist oli mul hea meel, kui mu juhendaja Jüri Valge kutsus mind magistrantuuri, sest ma polnud kindel, kellena tööle asuda. Põrdepunkt saabus 1997. aasta kevadsemestril Ellen Uuspõllu loengus „Käsikirja toimetamine ja korrektuur“. Enne seda ainet ei teadnud ma keeleteoimetest mitte midagi. Mäletan enda vaimustust, kui pidime kirjutama puntra segaseid-häguseid lauseid selgemaks: see oli nagu sassiläänud lõngakera lahtiharutamine ja siis imeilusateks kääpikuteks kudumine. Mul on meeles see kevadpäev, kui astusin 140. auditooriumist ja peahoonest välja, jäin trepil seisma ning taipasin, et keeleteoimetus ongi see, mida ma tahan teha.

Peatselt kandideerisin Postimehes ilmunud töökuulutuse peale Luisa tõlkebüroo korrektoriks ja asusingi seal tööle, algul lepinguliselt, siis juba põhikohaga, sest juhtkond otsustas, et üle tuleb hakata vaatama kõikide tõlgete keelt. Mu töökoormus kasvas ja magistrantuur jäi seetõttu pooleli. Luisas töötasin lõpuks 14 aastat ning see oli mu keeleteoimetajaks kasvamise ja arenemise aeg. Magistrikraadi sain 2010. aastal hoopis Tallinna ülikoolist.

- **Kirjelda palun oma tööprotsessi keeleteoimetajana.**

Alustan sellest, et lülitan sisse muutuste jälitaja, sest autoril on alati õigus näha, mida on tekstiga tehtud.

Esimeses toimetusetapis süvenen teksti. See lugemine on nagu ekskaavaoritöö: tuleb tegeleda suuremate tükkidega, vaadata, millest kaevand koosneb ja kas lugeja võiks sellest nii aru saada, nagu kirjutaja on soovinud. Teen esimesed õige kirjaparandused ja kui näiteks mõni sõna kordub palju,

asendan selle siin-seal sünonüümiga. Kui märkan sisulisi või loogilisi küsitavusi, kirjutan kommentaarikastidesse küsimuse ja enamasti ka ettepaneku. Seejärel saadan teksti autorile. Mõnikord suhtleme telefonitsi, mõnikord kirjutab ta oma vastused faili. Siis teen tema näpunäidete järgi parandused ja kustutan kommentaarid.

Teine etapp on labidaga töötamine. Otsin peenemaid nüansse, et mõne sõna täpsust suurendada, kahe sõna äravahetamisega rütmi parandada, selgust esile tuua. Jälgin, et tekstis ei oleks käände- ega tühikuvigu, liigseid tühikuid, valesid kriipse. Kui on veel küsimusi, siis suhtlen taas autoriga.

Vahel jõuan läbida ka kolmanda etapi, mis on juba tõeline peenlihv – isegi mitte luua ega harja, vaid väikese pintsliga. Sel juhul prindin teksti välja ja loen selle läbi paberil, mõnikord pomisedeski. Nii märkan tähe- ja teisi näpuvigu paremini, kuulen teksti rõhku, rütmi ja kõlapilti.

Kui lõpuks saadan teksti autorile tagasi, saab ta tehtud muudatused kas kinnitada või tagasi lükata. Ja alati võib veel suhelda.

- **Tekstil on palju kihte: tähed, sõnad, fraasid, laused, lõigud, tervik. Milline neist on sulle kõige huvitavam?**

Mulle meeldib väga sõnavara ja tähendused. On ju igal sõnal väike varjund ja mõnikord võib pealtnäha sünonüümidega võimendada teksti tämbritki. Ehkki mu põhitöö on kiire ja asub tarbetekstide maailmas, kus iga nüansi peale mõelda ei jõua ega ole vajagi, olen mõnikord saanud mängida sõnadega filigraansuseni. Siis on võimalik keelendeid maigutada ja mekutada ning saada lõpuks koos autoriga aru, et konkreetsetes tekstis on näiteks *näpp* igal juhul parem kui *sõrm*. Ka silpide arv on vahel suure tähendusega: mõnes tekstis on vahe, kas öelda *varn* või *nagi*, kas ta *võttis riided seljast* või *riietus lahti*. Selline mäng taju piiril on võimalik muidugi ainult siis, kui minu piir on samasugune kui autoril ning ta on andnud selleks loa ja piisavalt aega.

Ka tekstitasand on huvitav. Kui lõpetan töö ja minu ees on tervik, mille mõte liigub lodusalt lausest lausesse, lõigust lõiku ning on sealjuures sujuvalt siiglev, mõnuga mõtestatud ja läbivalt loogiline, on see ülimalt nauditav. Kui tulemus on nii autori kui ka minu jaoks ideaalilähedane, on tunne, nagu oleksin auhinna saanud.

- **Mis on see, mis sind keeleteoimetajatöös ikka veel paelub?**

See on ilmselt see, mida nimetatakse kutsumuseks. See ei ole olnud ainult minu töö, vaid ka hobi, mis täidab ka minu vaba aja, on minu öökapiil või telefonis, vestlustes kolleegidega, jalutuskäikudes ja aiatöodes. See on minu elu kutse. Olen mõelnud, et on vähemalt kaks ametit – tõlkijad ja keeleteoimetajad –, mis on nagu vein. Nad lähevad aja jooksul aina paremaks, üha kihilisemaks, rikkamaks ja põnevamaks.

- **Tänavu ei ole juubel mitte ainult sinul, vaid ka 2012. aastal sinu suurel toel asutatud Eesti keeleteoimetajate liidul, mida sa juhid juba neljandat aastat. Kuidas liidul läheb?**

Kui liit oli seitse aastat tegutsenud, saime ühel vestlusel haridus- ja teadusministeeriumiga kiita selle eest, et oleme hakanud ühiskonnas välja paistma: liidu liikmed torkasid oma tegevusega rõõmustavalt silma, meie ametit oli hakatud märkama ja keeleteoimetamisest kõneldi meedias sageli, juhatust kaasati tegevuskavade ja õigusaktide aruteludesse. Sel hetkel tundsin, et oleme hakanud kuskile jõudma, arvestades, et alustasime mitte millestki, täiesti tühja koha pealt. Kõik juhatused on liidu kasvamisele hoogu andnud.

Praeguseks on liidust saanud üsna tugev organisatsioon, keda kuulatakse ja kaasatakse, kes on ministeeriumi strateegiline partner, kes teeb eesti keele instituudi ja meediaväljaannetega tihedat koostööd, kelle seminaridel osaleb ka rohkelt teiste erialade esindajaid. Meie kampaaniad on populaarsed ja oodatud. Liidu liikmeskond kasvab (meid on üle 175) ja iga aastaga suureneb ka vahendatavate tööpakkumiste arv.

Ent kõige tähtsam on mu arvates see, et meie eriala inimesed saavad mõne korra aastas kokku. Suvepäevadele ja seminaridele tullakse rõõmuga ning vabamas õhkkonnas on ühiselt palju ette võetud. Osast kolleegidest on saanud sõbrad, kes on jätkanud suhtlust ka väljaspool liitu ja perekonnitigi. Muidugi juhtub sageli, et kus on koos vähemalt kaks keeleteoimetajat, ei räägita muust kui keeleteoimetamisest. See näitabki, et meie töö on tõeline pühendumus ja kutsumus.